

Entrevista a Isidor Cònsul (director de Proa): «L'edició en català necessita suport institucional»

-Com veu l'evolució de l'edició en català els darrers anys? Creu que, en certa mesura, s'ha tocat sostre a nivell quantitatiu?

-Bé, jo només tinc una experiència de quatre anys, com a editor, i per això puc parlar només d'aquest darrer període. El que sabem és que continua creixent, tant pel que fa al nombre de títols publicats (estem en els set mil i escaig per any) com pel que fa a volum de negoci. Però també és cert que hi ha una certa consciència d'haver tocat sostre, sobretot pel que fa al nombre de títols publicats. Jo crec que ara cal fer un exercici de contenció per reduir el nombre de títols per any. Ho demanen els llibreters, però és una qüestió que també hem detectat els autors i els editors: l'excessiva rapidesa en la rotació dels llibres a la llibreria, la poca permanència dels títols al punt de venda, no permet fer una bona feina de promoció, de màrqueting, d'arribar al lector, en definitiva. I això és un problema tant per a nosaltres, com per als autors, com per als llibreters. Per aconseguir que els llibres estiguin més temps exposats a les llibreries l'alternativa és publicar bons llibres i publicar-ne menys: reduir el nombre de títols sense que disminueixi, però, el volum de negoci. Fins i tot augmentant-lo: menys llibres però amb més lectors per llibre, amb més vendes per llibre.

-Un dels problemes que sovint esmenten els editors és el de la distribució. Com veu vostè aquesta problemàtica, des de l'òptica d'una editorial inscrita en un gran grup com és *Enciclopèdia Catalana*?

-Nosaltres treballem amb una distribuïdora, que és l'Arc de Berà, de la qual n'estem molt contents, i en aquest sentit se'm fa difícil posar-me en el lloc d'una editorial petita. En qualsevol cas, si considerem Bromera com una editorial petita (o la Campana, o Quaderns Crema), són editorials que han resolt prou bé el tema de la distribució. L'exemple de Bromera, en aquest sentit, és molt interessant i ha demostrat, dins del País Valencià, que amb imaginació, tenacitat i il·lusió es pot aconseguir una gran presència dins del mercat, i això vol dir una bona distribució. Nosaltres, aquí al Princi-

pat, treballem amb l'Arc de Berà, que, com he dit, n'estem contents, i ho compartim amb d'altres editorials. Si tinguéssim una distribuïdora pròpia no sé si podria dir més coses, però no crec que hi hagi grans diferències precisament perquè compartim distribució. És clar que hi ha dificultats, com en tots els aspectes de la vida, però, com deia, jo crec que amb tenacitat i imaginació es poden superar obstacles, com ho ha demostrat Bromera a València.

-I el problema de la distribució al País Valencià, se'l troben, vostès? Quin percentatge de les seves vendes actualment provenen del País Valencià?

-Evidentment, si publico un llibre d'un autor valencià, m'interessa col·locar-lo a València perquè funcionarà. Darrerament hem publicat dues traduccions importants (*L'Alcorà* i la *Divina Comèdia*) a cura d'autors valencians. Són dues aportacions importants, que ens omplen d'orgull i que a més han funcionat molt bé al País Valencià. Pel que fa al percentatge de les vendes, ara mateix no ho tinc clar, és una cosa que es pot mirar. Però jo crec que és qüestió més de mirar llibre per llibre. És possible que autors del País Valencià, encara que estiguin publicats a Catalunya, tinguin una bona recepció. I de fet n'hi ha un parell o tres de casos, d'autors, que així ho demostren. De vegades l'alternativa és trobar vincles, lligams subtils, no ho sé, estic posant per cas el conveni que sembla que tenen Bromera i Columna, i quan Columna treu un llibre d'un autor del País Valencià, tinc entès que allí s'edita sota el segell de Bro-

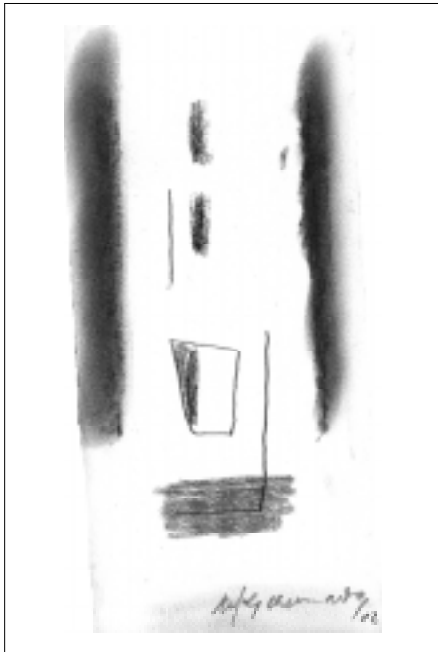
mera. Allò normal seria que no, que els llibres de Bromera, de Tres i Quatre, o de Tandem arribessin bé aquí, i que els llibres de Columna, de Proa, d'Edicions 62... arribessin bé a València. Hi ha una incidència important de cada autor en concret i, per exemple, les novel·les de Ferran Torrent que edita Columna es venen bé al País Valencià i a Catalunya... En canvi, és possible que una novel·la d'èxit a Catalunya, però que ni l'autor ni la temàtica de la qual siguin valencians, doncs tingui més dificultats.

-Quina valoració en fa vostè, com a editor, de les ajudes institucionals al llibre en català (especialment, el suport genèric)? Creu que els recursos estan ben dirigits?

-L'edició en català, si volem continuar sent una cultura normal, o com a mínim que es cregui que és normal, necessita suport institucional d'una mena o d'una altra. No sé quin, però si estem convençuts, per exemple, que l'Antonio Lobo Antúnes és un autor d'una gran categoria, i volem que les seves obres estiguin traduïdes al català, hem de poder competir amb l'edició en castellà. I competir-hi vol dir la possibilitat de sortir a un preu similar al de la traducció castellana. I això, per raons demogràfiques, és impossible sense alguna mena de suport. Jo no sé si s'ha de replantejar el suport genèric, tot i que no crec que hagi de desaparèixer, però l'edició catalana ha de poder comptar amb suport institucional. Tot s'ha d'analitzar, en aquest cas, des d'una perspectiva estrictament economicista. És a dir, de quina manera una cultura que

té 10 milions de persones, i no tots catalanoparlants, pot competir, en una indústria del llibre, amb les seves veïnes. Sobretot la castellana, és clar. Ara a finals de setembre, quan donin el Goncourt per assignar la novel·la més important, enguany, de la literatura francesa; doncs, la novel·la, sigui la que sigui, trobarà ràpidament un editor en espanyol. El cas és veure de quina manera una editorial catalana pot oferir aquest mateix llibre al lector català sense que això suposi una desigualtat de condicions. Perquè l'editor castellà, es digui Anagrama, Alfa-

guara, Tusquets o Planeta, editarà pensant en un nombre molt superior de lectors. L'editor català ha d'editar per a molts menys lectors potencials, però té els mateixos costos: a l'hora de traduir li costa el mateix, el paper també, i l'estructura editorial també li costa el mateix i de vegades més cara, i ha de passar les mateixes correccions... I ho ha de fer dirigint-se a un públic més petit i comptant amb edicions d'un nombre d'exemplars molt menor. Per tant, per salvar aquest decalatge es necessita el suport institucional. Prenem el cas, com ja he dit, del premi Goncourt, o del Booker Prize, que assenyalarà la millor novel·la anglesa de l'any. Doncs bé, les editorials castellanes que les publiquin les traduiran i les editaran pensant en una edició, posem per cas, de 7.000 a 10.000 exemplars. En canvi, Edicions 62, o Proa, o Columna, o qui sigui que les vulgui treure en català, les haurà de produir pensant en una edició de 2.500 o 3.000 exemplars. Ara bé, aquests 2.500 exemplars li costaran de traducció, correcció i fotocomposició el mateix que li han costat a l'editor castellà per a 10.000 exemplars. El llibre s'encareix i és necessària, doncs, alguna mena d'ajut perquè la indústria editorial catalana sigui competitiva.

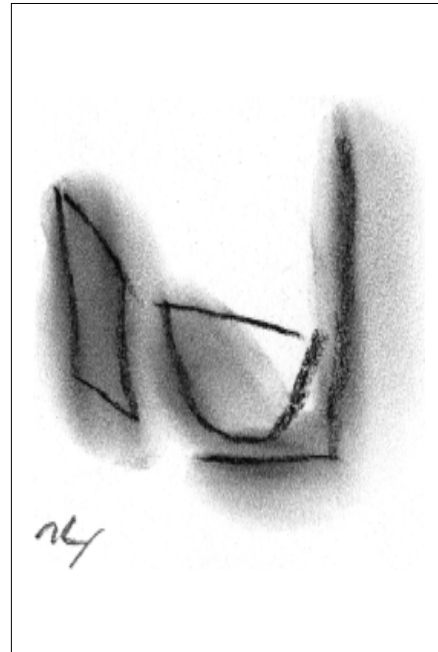
-Potser aquesta tendència a la concentració respon també a la definitiva consolidació de la professionalització en el món de l'edició i a la superació del voluntarisme d'anys enrere...

-Això és important. La indústria editorial catalana té un primer assaig de producció industrial, de convertir l'edició militant en un negoci, a començaments dels anys 60, amb la creació d'Edicions 62 i amb la tornada de Proa de l'exili. La coincidència és clara: en dos anys, torna de l'exili Proa (1964)

i dos anys abans s'ha creat Edicions 62. Però queda clar en qualsevol cas que el gran salt a la professionalització i a la competitivitat de l'edició en català ve donat per la caiguda del règim franquista. És a dir, la majoria de les editorials noves i el relleu de les antigues (La Magrana, La Campana, Quaderns Crema, la mateixa 3i4...) són posteriors. És a dir, van molt vinculades a la recuperació de la democràcia, la recuperació de les llibertats, l'ensenyament del català a l'escola, i per tant l'obertura del mercat escolar, que és important, i després la progressiva normalització del lector en català. És a dir, els lectors de principis dels anys seixanta eren lectors que s'havien format a l'escola en castellà i tenien dificultats per llegir en català. Per exemple, una col·lecció de novel·la policíaca que volia ser popular i tenir molts lectors, com era l'emblemàtica «La Cua de Palla» —dirigida per Manuel de Pedrolo—, va haver de tancar perquè en aquell moment el lector habitual preferia el castellà, li era més fàcil el castellà que el català. A partir dels anys 70, amb la progressiva entrada del català a l'escola, amb la normalització de la llengua, l'accés a la cultura en català fa que hi hagi noves promocions de lectors que ja no veuen el català com una llengua més fàcil de parlar que de llegir, i per tant la lectura es facilita i llavors és quan es produeix la competitivitat i el creixement de la indústria editorial. Si miréssim estadístiques veuríem que, si ara s'editen a l'entorn de 7.000 llibres en català, l'any 75-76 no arribaven al miler.

-Quines possibilitats veu vostè per a l'assaig en català, en un mercat petit i restringit com és aquest?

-Aquest és un punt amb el qual cada editorial es posiciona i, en certa manera, també es retrata. I jo entenc que una editorial com Proa, que per cert l'any vinent compleix setanta-cinc anys, té darrere seu el repte de ser fidel a la pròpia història, la història de ser una de les editorials literàries més antigues del panorama actual. Proa va ser creada l'any 1928 a Badalona, i el seu catàleg compta amb una emblemàtica col·lecció de novel·la, «A tot vent»; però també, ja des de bon començament, va voler atendre l'assaig, i de fet la col·lecció «La mirada» és dels primers anys 30. Jo entenc que una editorial literària d'aquestes característiques, i més encara dins d'un grup com Enciclopèdia Catalana, no ha de renunciar a publicar assaig. Això vol dir que, al costat de l'edició més competitiva i més estrictament comercial, Proa no pot prescindir de la publicació de poesia, d'assaig i de teatre, encara que es tracti de gèneres que tenen més dificultats comercials. Dins de l'actual panorama editorial

català hi ha poques marques que optin per l'edició de poesia, assaig i teatre. Perquè són gèneres que van a un públic lector més minoritari i selecte, i es tracta, per tant, de col·leccions que de vegades tenen dificultats per mantenir-se. I ja que parlem d'assaig, doncs mira, un dels darrers títols que hem publicat és *Gramàtica de la creació*, d'Steiner, i també els assaigs d'un autor valencià intel·ligent i subtil com és Enric Sòria. Vull dir que és així que ensenyen les cartes amb què jugues i quina és la teva voluntat de presència i acció cultural. Sospito, a més, que aquest context de crisi que ara ens envolta matisarà el sentit més dur dels negocis. Avui llegia que els EUA, després de l'11 de setembre de l'any passat, han començat a invertir més en el benestar dels seus ciutadans, com si haguessin entrat en una política més socialdemòcrata que no pas la de liberalisme més pur i dur. Potser tenen raó els qui diuen que el món va començar a canviar després de l'hecatombe de l'11 de setembre i que tot s'anirà reorganitzant. Dins d'aquesta reorganització, una editorial ha de ser sostenible, ha de poder defensar-se sola, però no ha de renunciar, en nom dels beneficis, a fer política cultural, i no només política econòmica. I si hi ha una veu jove que sembla important, ha d'apostar per aquella veu jove, i ha de publicar poesia, i teatre, encara que aquests gèneres no tinguin, a priori, un públic tant nombrós com el de la narrativa. Aquesta vol ser l'aposta de Proa: servir un ventall ampli i de qualitat, on tots els gèneres literaris hi tinguin cabuda.

-Vostè, a més d'editor, és un crític literari de llarga trajectòria. Com compagina les dues feines? Hi troba incompatibilitats?

-He de dir, d'entrada, que estic a l'atur com a crític literari. A més, la proposta de

dirigir Proa em va arribar en un moment en què jo portava més de vint anys com a lector professional. Però em va semblar que l'aventura valia la pena. Jo sóc nascut l'any 1948: vol dir que l'any 98, quan em van fer la proposta editorial, havia de fer els cinquanta anys. De retruc, això vol dir que no vaig començar pas com un editor jove, però sí que he hagut d'aprendre l'ofici. I que encara l'estic aprenent. Tinc la nostàlgia de la crítica literària, i intento compaginar-ho com puc, però abstenint-me'n molt. És evident que seria poc ètic que em dediqué a fer crítica i que parlés dels llibres que jo publico, evidentment! Però també seria fer-me una mena de competència deslleial que publicués i fes crítica dels llibres de la competència. Tot plegat seria un embolic i una certa manca d'ètica: si les crítiques fossin negatives no seria entès, i si fossin positives semblaria que m'estic fent la guerra a mi mateix. Per tant, l'opció es fer una pausa, un parèntesi, però no deixar d'escriure ni de reflexionar sobre el món literari. Ni que sigui en privat, o en un format diferent al de la crítica literària en el sentit més clàssic. Com que, a més a més, jo durant molts anys m'he dedicat a estudiar Verdaguier, doncs enguany me n'he pogut rescabalar i intentar lligar les dues coses. Per exemple, he publicat una antologia de Jacint Verdaguier a la col·lecció «Les Eines» que ens funciona molt bé, la vam publicar el novembre de 2001, i ara estem a punt de treure'n la quarta edició. És a dir, que és una antologia que ha arribat als lectors, preparada bàsicament per als escolars de secundària. I ara treballem en un projecte que a mi em fa molta il·lusió, com a editor i com a crític literari, que és una edició de totes les obres de Jacint Verdaguier, en tres volums, a volum per any, i que faré amb Joaquim Molas, que per a mi és un mestre en el sentit més precís del terme. Aquest mes de desembre presentarem el primer volum, amb tota la prosa. Per tant, la coincidència en el calendari del centenari de Verdaguier m'ha permès de recuperar-me una mica com a crític i poder trobar un espai en el que fins ara he hagut de nedar i guardar la roba, i publicar papers de reflexió literària més que no pas d'estricta crítica literària.

-*L'any vinent Proa compleix 75 anys, cosa que la converteix en una de les més antigues del panorama editorial català. Què suposa, per a vostè, dirigir una editorial amb tanta tradició al darrere? Com veu aquests setanta-cinc anys?*

-Diria que Proa, amb Publicacions de l'Abadia de Montserrat, és l'editorial més antiga de l'actual panorama editorial català, i en aquests 75 anys, des de l'any 1928, en què va ser creada, s'ha convertit

en una editorial emblemàtica en la mesura que segueix la història de la literatura catalana des del 1928 fins ara mateix. L'any 28 creà una col·lecció que encara existeix: «A tot vent», de narrativa, que no deixà de publicar mai, van sortir llibres, a l'exili i tot, en els anys més difícils. La història de Proa té tres grans etapes. La primera, des del 1928 fins al 1939, és la del naixement, amb el dinamisme d'uns promotors que es proposen de donar al lector català les traduccions més fiables dels clàssics, i aconseguen algunes coses interessants. Per exemple, en aquells moments voltava per Barcelona l'Andreu Nin, que sabia rus, perquè havia estat a Rússia, vinculat al sector trotskista, i, quan va ser expulsat de la Unió Soviètica —l'home sabia rus, era casat amb una russa—, va començar a traduir del rus directament els novel·listes del XIX, Tolstoi, Dostoievski... amb la qual cosa la literatura catalana els publicava traduïts directament del rus, mentre que, en castellà, eren traduïts a partir del francès o de l'anglès, a partir d'una segona llengua, d'una llengua interposada. Dins de l'Estat espanyol, Proa és qui primer tradueix directament del rus, i això té un mèrit important i marca quina és la voluntat d'una editorial que en aquell moment ho fa tot a una col·lecció de novel·la. Però també crea, en aquell moment, «La mirada», que és una col·lecció d'assaig. Amb la qual cosa tenim ara una col·lecció d'assaig que ve des dels anys trenta, i una col·lecció de novel·la, «A tot vent», que ve des de finals dels anys vint. Però és que, als anys seixanta, Proa incorpora la col·lecció de poesia «Els llibres de l'Óssa Menor». Per tant, en aquest moment, després d'aquests setanta-cinc anys, Proa té tres col·leccions, una que té 75 anys, l'altra que en té setanta i la de l'Óssa Menor, que en té cinquanta-dos o cinquanta-tres. Són col·leccions que li donen un pedigrí, i alhora suposen un repte: dirigir aquesta editorial vol dir també dirigir una història, o dirigir-la des d'una història. Tot d'una no pots trencar, no pots fer malbé tot aquest *background*, tot aquest bagatge cultural que té l'editorial. I sobretot tenint en compte que l'editorial ha tingut uns directors amb molt de prestigi. El primer director literari de Proa es diu Puig i Ferrater, un escriptor important; i un altre dels directors de l'editorial ha estat un dels grans poetes del segle XX català, com és Joan Oliver - Pere Quart. Per tant, ser director de Proa, com abans ho han estat Xavier Bru de Sala i Oriol Izquierdo, suposa també el compromís d'anar a la cua d'unes persones que han creat un patrimoni editorial que és dels més importants de la cultura catalana.

Jordi Muñoz

Acab d'enterrar el meu gall Darío. Els poetes amb pedigrí, les devotes d'actes oficials, no entendran aquest dolor. Era un gall de raça menorquina, gros, precios, d'esveltes cames i una llarga cresta roja que li queia en forma de serrell. Teniem una literària relació i una esotèrica complicitat. Era molt qualificador.

Supòs que s'ha mort, feliç, d'una sobredosi de sexe. Cada fosquet, en prendre's el sol, anàvem a passejar junts amb les gallines i els gats Pessoa, Eliot, Montale, Ofèlia (que acaba de parir-ne cinc) pel camp. Tenia posat de dandi i vel·leitats de simbolista francès.

En el fons, traspuava la grandesa d'un Víctor Hugo i encarnava la bondat laica d'Antero de Quental. Antero es va queixar: «*De tudo, o pior mal é ter nascido*», però ell estava encantat d'haver nascut menorquí. Antero es va suïcidar d'un tret a la seva açoriniana illa de Sao Miguel un capvespre xafigós que feia una calor insuportable i ell hauria volgut viure encara més per gaudir en llibertat del sol i de l'amor cloquejant de les gallines. Ara l'acab d'enterrar. Tenia un caminar elegant, glàmourós, hollywoodenc.

No suportava el *nouveau roman* i descreia de la falsa progressia de Simone de Beauvoir i Sartre. Jo parlava molt amb ell. Sé que els miops literaris no ho creuran, però, com diu Lautreaumont al final de Maldoror, si no ho creuen vagin a veure-ho. I és que jo vénc de Rousseau, de Swedenborg, de Giono..., sobretot de Thoreau.

Al Darío nicaragüenc li avorria el camp perquè no hi ha possibilitat de bohèmia i a Cortázar els pollastres només li agradaven cuits. Són maneres de ser. Hi ha gent que neix urbanita i gent solitària com jo que escriu a mà pel bosc. Darío és mort. No passa res, era un gall. Mentre globalitzam la injustícia, milions de persones passen fam, el planeta es contamina i la cimera de la terra ha fracassat per culpa dels americans.

Ecologistes i savis, fem almenys, com deia Kafka, que la Literatura sigui sempre una expedició a la veritat.